

к. 1428

МАЙСТРИ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

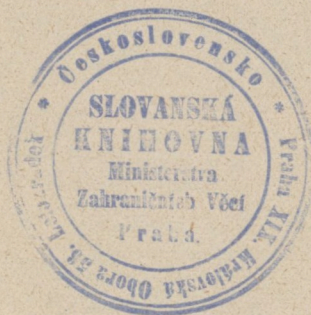
Д. АНТОНОВИЧ
ЯН СТАНИСЛАВСЬКИЙ
(1860-1907)

ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

П Р А Г А

50654

С. Виспяньскі: Портрет Яна Станіславського.

Д. АНТОНОВИЧ

ЯН СТАНИСЛАВСЬКИЙ

(1860 - 1907)

50654

ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

П Р А Г А

1 9 2 6

U 1428

К двадцятим роковинам смерти Поета украинської природи і Учителя українських пейзажистів.

Прага, 5. III. 1926.

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186115367

10 січня 1907 року невблагана смерть після довгої і тяжкої хвороби звела в могилу Яна Станіславського, в особі якого українське малярство втратило не тільки одного з найбільших поетичних співців у барвах української природи, але й реформатора українського пейзажу і основоположника імпресіоністичної школи українських пейзажистів, школи, що репрезентувала модерний український пейзаж на протязі цілої першої чверти двадцятого віку, школи, що в значній мірі не здала своїх позицій і в наші дні.

Майстер, що доконав такої визначної, можна сказати, історичної в розвоєві українського пейзажного малювання заслуги, Ян Станіславський родився в родині, може польській, може споляченій, але в такій, що зрослася з українським оточенням, і по характеру вже була дуже далекою до справжніх поляків з етнографічно-польських земель. Це власне була родина українських католиків, яких так багато на Україні: фактично українські по своєму характерові, ці родини, завдяки релігії, вважають себе за поляків, культуртрегерів українських «диких піль», мріють про Польщу «від моря до моря» і силкуються в своєму околі підтримувати польський дух, польську мову і польські культурні традиції. Свідоміші й шляхетніші парости цих родин спорадично вертаються до рідного українського народу, але цей поворот їм достається після упертої, іноді не тільки внутрішньої боротьби, а часто і тяжкою ціною розриву з ріднею і всім рідним оточенням. Тільки далеко не всі шляхетніші натури знаходять в собі досить звитяжних сил і громадської свідомости, щоб побідно перевести таку боротьбу з собою і своїм оточенням, і тоді на все життя зостаються жертвами трагічної роздвоєности, українцями в польській одежі, в певнім відношенні актьорами в невідповідній ролі. Цей трагізм роздвоєности безперечно глибоко корінився і в натурі Яна Станіславського. Він був великим майстром і чулим поетом у фарбах природи рідної центральної України

— Київщини; його пейзажі в Італії або Польщі ні в якому разі не дорівнюють його українським пейзажам і в однаковій мірі документально свідчать, до якої міри ці італійські та польські ландшафти чужі для глибин душі Станиславського, як Українця і глибокого поета в барвах української природи. Секретні тайники творчости цього майстра українського мистецтва замкнуті кованими дверима і міцними засовами для природи Польщі, рівно як Італії або Франції. Це очевидно розумів і сам майстер і це болуче відбивалося на його свідомості, а іноді виливалося в трагічно лаконічних заявах, які виривалися з уст звичайно замкненого в собі, мовчазного і скупого на слова артиста пензля і фарби.

Родився Ян Станиславський у Вільшаній, в історичній околиці, багатій на легенди минулих подій; але в цих легендах пам'ять славних подій перемог Хмельницького над Ляхами під Корсунем було затерто свіжими ще в народній пам'яті кривавими подіями Гайдамацьких рухів і їхніх вибухів у Смілі і по всій Смілянщині. І ці легенди про гайдамацькі розрухи оберталися і в родині Станиславського, але тут вони жили в польсько-шляхетських редакціях і специфічному забарвленню. Околиця, в якій родився Ян Станиславський, була сусідньою з околицею, в якій родився Тарас Шевченко, але дід Шевченка очевидно зовсім в іншій редакції оповідав про Гайдамаччину, ніж дід Станиславського, і мабуть відповідно інакша реакція збуджувалася в душах маленьких онуків. Взагалі, польська романтика жила в родині Станиславських і її впливи певно глибоко запали в душу малого Яна, коли і на прикінці свого життя він був не зовсім від неї звільнився. Дід Яна Станиславського служив ще у польських драгунах і був ентузіастичним приклонником генія Наполеона і любов до цього, з польського штандт-пункту ідеалізованого, героя прищепив своєму онукові. Дід і онук іноді годинами креслили плани Наполеоновських боїв. Батько Яна, Антін Станиславський (1817—1870), професор філософії права Казанського, а пізніше Харківського університету, очевидно, мав якесь відношення до польського повстання 1863 року, до цього безґрунтового й безнадійно романтичного на Україні руху, бо після нього втратив катедру на університеті. Події цього повстання теж неясно відбилися на свідомості трьохлітньої дитини, але сліди цих впливів, кажуть, з його свідомости не стерлися ніколи. Нарешті, батько Яна Станиславського був і поетом, перекладав на польську мову Божеську Комедію Данте і

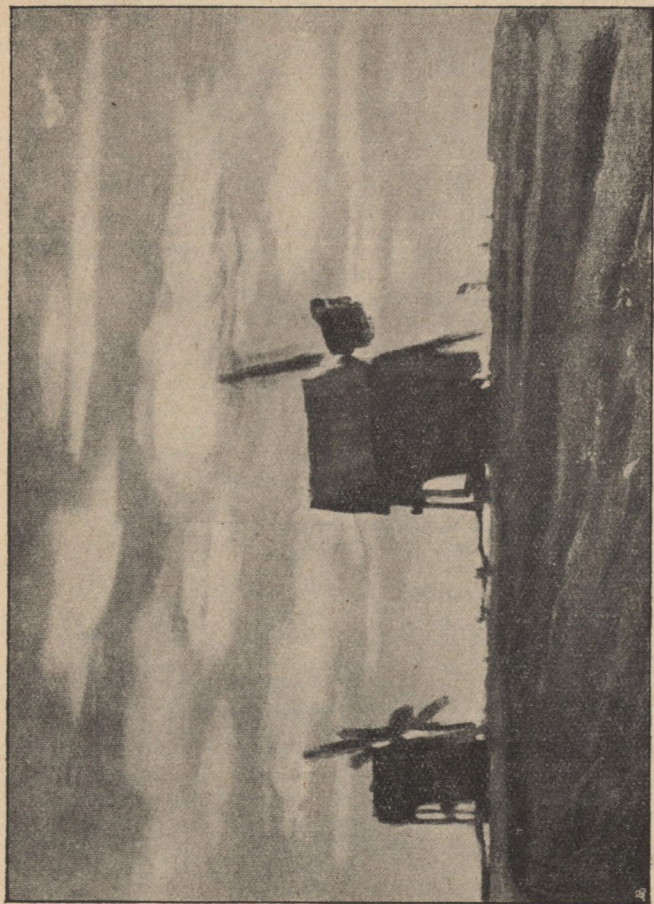
Ян Станиславський. Тополі.

свої переклади, як і твори видатніших польських поетів, часто читав у родині при дітях. Все це разом змалку оповило густим серпанком польського романтизму чутливу душу Яна Станіславського і вибратися з цього туману він уже в своїй свідомості ніколи не здолав. Але разом з тим ця романтика в родині Станіславських була не більше, як серпанком, під яким лежала українська істота. Станіславському над колискою нянька співала українських пісень, для душі його була рідною поезія українського народу і, зрештою, все в його душі перемогла поезія фарб українського краєвиду, та істотна суть краси української природи, серед якої він родився і зріс та яку так гаряче кохав до самої смерті. Хто цінить в художникові, майстрові малярського мистецтва, політичний світогляд і громадські переконання, той ще, з гріхом пополам, може вважати Яна Станіславського за поляка, але хто цінює в майстрові і поетові характер поетичного натхнення, істотну суть мистецької творчості, зміст і спосіб артистичних осягнень, для того Станіславський є і буде українцем, майстром українського мистецтва, поетом української природи, батьком модерної школи українських пейзажистів.

Уступаючи родинним традиціям, Ян Станіславський для університетських студій вибрав Варшаву і на Варшавській університеті скінчив математичний факультет. Після університету Станіславський вступив до Технологічного інституту в Петербурзі. Але в цей час в ньому з особливою силою прокинулося мистецьке покликання, і його перша помітніша праця «Покинутий вітряк» у 1883 році звернула на себе загальну увагу. Станіславський покинув Петербург і вдався до Академії Мистецтв у Кракові, де на чолі Академії тоді стояв Матейко. У Кракові Станіславський студіював під проводом проф. Луцкевича, але Краків неміг Станіславського задовольнити, і він перенісся до Парижу, де вступив до школи Кароліуса Дюрана. В Парижу в цей час триумфував імпресіоністичний пейзаж, і невправлений в рисункові 24-літній Станіславський, звязавши на вік свою мистецьку творчість з цим напрямом в мистецтві, ніколи не став витонченим майстром рисунку. Не рисунок, а барви, кольорові тональності стали головною зброєю Станіславського, завдяки якій він дійшов своїх найвищих поетичних осягнень. В Парижу Станіславський найближче зійшовся з польським майстром Хелмоньським; прожив у Парижу Станіславський десяток років; у 1890 році його працю було вперше прий-

нято до салону. Життя у Парижу для Станиславського було з боку матеріяльного вельми тяжке і коли у нього після виставки у Салоні один торговельник купив 30 студій по 20 франків за штуку, то тут вперше Станиславський почув себе справжнім багатцем. Але живучи, працюючи й бідуючи у Парижу, Станиславський ніколи не рвав своїх звязків з рідним краєм і що-року їздив на Україну. Уже тоді він очевидно інстинктом відчував, що справжніх мистецьких досягнень він здобуває не в пейзажах Франції, не в Італії, куди їздив кілька разів, а тільки в пейзажі українському. Коли після смерти Матейка на чолі Краківської Академії став Ю. Фалат, то Яна Станиславського було запрошено до академії, як професора пейзажу. Це сталося 1897 року, і відтоді остатні десять років життя Станиславського звязано з Краковом, Краківською Академією і краківським артистичним життям. Але і тут, у Кракові, Станиславський, очевидно, з глибоким болем інстинктивно почував себе на чужині і це примушувало його боліти духом, перенятим польським романтизмом. Станиславський робив з учнями екскурсії на пейзаж в околиці Кракова, та в Польські Татри, але ці краєвиди не могли замінити Станиславському рідної української природи. Це роздвоєння внутрішніх підсвідомих творчих сил і громадської романтичної свідомости, мабуть, спричиняло майстрові тяжке огірчення, а можливо, розросталося в цілу внутрішню трагедію його життя. Він замкнувся в собі, став з натури мовчазним і тільки іноді перед учнями виривалось його лаконічне признание: «Я напів поляк, напів русин». Під цим треба розуміти, що половина свідомо, половина, вихована родинними традиціями, тягла його до Польщі, а половина підсвідомо, краща половина, в якій гніздилися секрети його мистецької творчости, належала Україні і робила Станиславського напів українцем. Ця роздвоєність його світогляду і його творчости була для майстра такою тяжкою, що не раз, і навіть при кінці життя, він з огірченням висловлював жалі, що присвятив себе мистецтву, а не пішов за прикладом діда і не присвятився військовій службі. При мовчазному й замкнутому характері Станиславського такі признання свідчили про глибоку душевну драму, яку переживав у собі майстер.

Почуваючи постійно непереможне тяготіння до рідного краю, Станиславський із Кракова також що-року приїздив на Україну і до Києва. У Києві він був у близьких стосунках з київськими художніми колами. І тут він видимо не тільки

Ян Станиславський. Вітряки.

знаходив справжнє джерело своєї творчості, але й відпочивав душевно. Поки закінчувалася у Києві будівля Володимирського собору, роботами в якому завідував проф. А. Прахов, то хата Прахова була осередком, так би мовити, клубом, в якому збиралися київські майстри пластичного мистецтва. Коли праці у Володимирському соборі було скінчено, то проф. Прахов перейшов до Варшавського університету і у Варшаві прийняв у завідування праці по будівлі тамошнього собору, який тепер польський уряд вже кілька років не подужає збудувати. З відїздом Прахова із Києва у Київі не стало на довші роки мистецького осередку. Але поки Прахов був у Києві, то у нього збиралися майстри, що працювали над оздобами Володимирського собору, а також і інші київські художники. Між ними частим гостем був і Станиславський, коли що-року приїздив до Києва.

Тут в гостинній господі Прахова Ян Станиславський познайомився, а згодом близько заприятелював з другим відомим майстром Н. Нестеровим. Теплі і глибоко змістовні спогоди Нестерова про Станиславського досі може найкраще з усього, що писалося про цього майстра. Цікаво, що Нестеров, сам тонкий поет природи і характеру своєї батьківщини, країни північних великих озер, сторони Інгерманландської, може одинокий, справді чутливий поет-художник (не рахуючи Врубеля, якого мало допускали до праці) між усіма, що працювали у Володимирському соборі, не міг себе не почувати чужим чуженицею у столиці України. Але як поет з божої ласки, він потрапив зрозуміти, оцінити і полюбити Яна Станиславського, як тонкого і чулого поета чужої для Нестерова української природи. Про це Нестеров згадує справді зворушуюче: «В моїм київським життю останніх літ Станиславський відігравав виймкову ролю; приїзду його я чекав з великим нетерпінням; прибуття його з Кракова ставалося для мене правдивим святом і полегкістю для душі; ті весняні зустрічі у Києві ставали взаємною оцінкою скінченого робочого сезону. Малими своїми образками-студіями Станиславський умів промовляти про тихе щастя, про ясну молодість. Як же добре було разом з ним мріяти! В його мистецтві бренила така глибочинь почувань. Поезія тихих українських вечорів, наддніпрянських степів... у всіх його студіях-піснях виявляється стільки тої слов'янської меланхолії, яка нам, Росіянам, така мила й близька і так солодко точиться у серце. Слухаючи пісні того поета України, мимоволі, із зворушенням серцем забувається про історичну

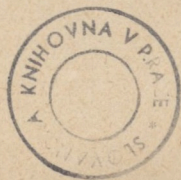
драму, що ділить два народи». І знову Нестеров каже: «Я розумів його біль; він відчував мій смуток».

Але біль душевний передчасно руйнував, здавалось, могутнє тіло Станиславського. Вже весною 1906 року тяжка хвороба дала себе відчутти в такій мірі, що лікарі послали Станиславського до Єгипту, а він замість того поїхав на все літо на Україну. Тут в околицях Сміли Нестеров написав портрет Станиславського, подивившись на який Станиславський промовив: «То добрий портрет для моєї посмертної виставки». Це було передчуттям, бо за пів року Станиславського не стало.

Десять років праці Станиславського у Краківській Академії оставили глибокий слід в українському мистецтві. Позбавлена свого мистецького центру і вищої мистецької школи, Україна мусила на протязі сотні років творити свій український осередок на півночі, у Петербурзі, біля Академії і там в часи Станиславського молоді українські майстри гуртувалися навколо Рєпина та Куїнджи. Але досить було Станиславському стати професором Краківської Академії, як українська артистична молодь в значному числі з по-за обох боків Збруча, замість Петербургу, потягнулася до Кракова. Учні Станиславського з Краківської Академії утворюють цілу школу українського пейзажу. Майже всі українські майстри-імпресіоністи належать до школи Станиславського, і це одна з найважливіших модерних шкіл українського малярства. До цієї школи належать і такі тонкі елегантні пейзажисти, як Іван Труш, і працями з пейзажу такі сильні майстри, як О. Новаківський. Учениками Станиславського в пейзажу зостаються Михайло Жук і Іван Кулець, до школи Станиславського належать як пейзажисти Іван Бурачок і може найбільше стихійно обдарований і неподатливий на впливи, але рано перегорівший Віктор Масляників. Нарешті працю Станиславського продовжує найбільше близький по вдачі і найвірніший послідовник Станиславського Микола Бурачек. І коли через десять років після смерті Станиславського у Києві нарешті відкрилася власна Українська Академія Мистецтва, то із восьми професорів першого призива було трос колишніх учнів Станиславського: М. Бойчук, М. Жук і М. Бурачек. І що власне майстерню пейзажу було доручено найправовірнішому із учнів Станиславського М. Бурачкови, це було признанням у першій Українській Академії безсмертної заслуги Яна Станиславського на ниві українського мистецтва.

Ян Станиславский. Сояшники.

ОТДЕЛЪ ПЕРВОМУ
УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ
УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ
УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ
УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

УЧЕБНИКЪ ПЕРВОМУ

ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

СЕРІЯ:
МАЙСТРИ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

ВИЙШЛО:

- О. Мурашко* — Д. Антоновича.
І. Похитонів — М. Рутковського.
Я. Станиславський — Д. Антоновича.

НА ЧЕРЗІ:

<i>С. Васильківський.</i>		<i>О. Позен.</i>
<i>І. Левинський.</i>		<i>М. Сосенко.</i>
<i>Г. Нарбут.</i>		<i>С. Світославський.</i>
<i>М. Пимоненко.</i>		<i>М. Ткаченко.</i>

Кожен випуск коштує 4 кч. або 0.15 дол. з пересил.

Адреса:

**Е. Wyrowuj, Praha-Vršovice
665.**

Československo.